

НАУКА І ПРАКТИКА КОМПЕТЕНТІСНОГО ВИМІРУ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті описується компетентісний вимір особистісного зростання учнів від початкового до кінцевого етапу їх навчання у школі. Методологія компетентісного виміру розкривається у взаємозв'язку із практикою комплектування методичного інструментарію.

Глосарій: особистісне зростання; компетентність; компетенції; компетентісний вимір зростання підростаючої особистості; методичний комплекс інтегрованого типу навчання.

Основні питання статті.

1. Науковий простір особистісного зростання учнів. Інтегрований тип навчання.
2. Компетентісний вимір особистісного зростання учнів в методичному забезпеченні навчально-виховного процесу.

Основні питання статті визначають місію та цілепокладання компетентісного виміру особистісного зростання. Місія компетентісного виміру особистісного зростання особистості учнів полягає в розробці та реалізації науково-креативного підходу в неперервному розвитку особистості. Відповідно цілепокладальна спрямованість компетентісного виміру в особистісному зростанні складає комплекс методів формування в учнів знань, умінь, способів дій тощо. Комплексом методів учні спрямовуються не лише на засвоєння знань, а й на вимір особистісного зростання. У цьому процесі закладено і визначаються наступні індивідуальні здатності учнів: уміння аналізувати ситуацію виміру; особисто виділяти предмет виміру; складати базовий компонент виміру; обґрунтовувати цінності виміру для успішного навчання, набуття соціальної зрілості. Цілепокладанням встановлюються конкретні труднощі, очікувані

результати та при необхідності підбираються корекційні дії та засоби впливу на поведінку учнів в ситуаціях виміру; показники особистісного зростання; критерійно-орієнтована основа виміру. Таким чином, на описаних вище місії, напрямках цілепокладальної спрямованості компетентнісного виміру особистісного зростання складається так званий науковий «портрет» особливостей вікової динаміки зростання учнівської молоді.

Науковий портрет та динаміка особистісного зростання учнівської молоді. На кожному етапі навчання в особистості учнів накопичується чимало якісних та кількісних змін. Перетворення кількісних змін в якісні впливає на внутрішні можливості учнів і цим самим перебудовує зовнішні умови їх навчання. Процес перетворення кількісних змін в якісні є неперервним і реалізується в розвитку, навчанні та вихованні особистості учня. Проміжні та кінцеві результати перетворювального процесу відображаються у змінах, що характеризують особистісне зростання кожного учня в школі.

В понятті «*особистісне зростання*» розкривається *прагнення особистості* поєднувати досвід знання та нову інформацію в одне ціле. Особистісне зростання забезпечується розвиненістю інтелекту, волі, спрямованістю учнів на досягнення навчальних життєвих успіхів. Показником особистісного зростання є рівні зрілості, *здатності* (нахили, схильності, спроможності, можливості) до виконання певної діяльності. Наприклад, *в початковій школі* – це рівні зрілості в здатності учнів до навчання, учіння як самостійної пізнавальної діяльності. *В основній (підлітковій) школі* – це рівні зрілості в здатності учнів до міжособового спілкування в трудовій діяльності. *У старшій (профільній) школі* – це рівні зрілості в здатності самостійно вибирати професію. Зрілість та здатність вимірюється рівнями знань, здібностей, умінь, навичок, наявністю необхідних особистісних якостей, до яких віднесено риси характеру, властивості емоційно-вольової сфери, темпераменту тощо. Особистісне зростання учнів залежить від умов навчальної діяльності, впливів і вимог соціального оточення. Зміни є постійним явищем в особистісному зростанні учнів. Зміст, вияви якостей, способи дій, цільове спрямування диференціюються в процесі життєвої практики

та під впливом практичних видів діяльності. Поняттям «зрілість» описується високий рівень розвитку здатності учнів до виконання певного виду діяльності. Компетентнісний вимір зрілості (в контексті статті) обмежено визначенням окремих інтелектуальних та соціальних функцій. До соціальних функцій віднесено пізнавальне ставлення учнів до себе, людей, близького оточення. Інтелектуальну зрілість учнів важливо вимірювати рівнями знань, інтересів, що характеризують їх навчальні досягнення в цілому. В схемі 1, що подається нижче, проілюстровано окремі аспекти наукового портрету учнів та напрями виміру їх особистісного зростання.

Схема 1.

Базовий компонент виміру

Особистість, діяльність, спілкування, стосунки, ставлення, поведінка.

Показники особистісного зростання

На всіх етапах навчання визначаються рівні пізнавально-когнітивної здатності; обґрунтовуються рівні соціальної зрілості, зміни в ставленні до себе, ровесників, близького оточення та природного середовища.

Критерійно-орієнтувальні сфери

Етапи	Діяльність	Поведінка і ставлення
Початкова школа	<ul style="list-style-type: none"> • процеси уваги; • особливості сприймання; • процеси пам'яті та збереження інформації; 	<ul style="list-style-type: none"> • індивідуальний стиль поведінки, прагнення до самоповаги
Основна школа	<ul style="list-style-type: none"> • емоційно-вольове самоспостереження за «Я» поведінкою та результативними оцінками в навчанні; • дії відтворення знань, користування інформаційним полем Інтернету; 	<ul style="list-style-type: none"> • повага ровесників та недовіра до дорослих

Старша профільна школа	<ul style="list-style-type: none"> • креативність мислення; • професійно-орієнтована мотивація цінностей навчання. 	<ul style="list-style-type: none"> • вибір власного середовища поведінки і сприйняття життєвих впливів на «Я» особистість
------------------------	--	--

Схема 1. Аспекти наукового портрету учнів та напрями виміру їх особистісного зростання.

Компетентнісний вимір особистісного зростання учнів в методичному забезпеченні навчально-виховного процесу.

Термін «компетентнісний вимір» є похідним від термінів «компетентність» та «компетенції». Ці терміни трактуються як загальна спроможність людини мобілізуватися для виконання певного виду діяльності; спроможність характеризувати набутий досвід, інтелектуальний потенціал та емоційно-вольову сферу, спосіб оволодіння знаннями, уміннями. Відповідно до Рекомендацій Єврокомісії компетентності об'єднують в собі наступні компетенції.

Компетенції, якими повинен володіти кожен європеець (відповідно до Рекомендацій Єврокомісії):

- компетенції в галузі рідної мови;
- компетенції в сфері іноземних мов;
- математична та фундаментальна, природничо-наукова та технічна компетенції;
- комп'ютерні компетенції;
- навчальні компетенції;
- міжособистісні, міжкультурні та соціальні компетенції, а також громадянська;
- компетенції підприємництва;
- культурно-мистецькі компетенції.

Із масштабного визначення понять «компетентність» і «компетенція» в даній статті провідною буде наступна їх сутність: компетентність – знання, уміння, здібності, достатні для певного виду діяльності; компетенція – добра обізнаність із чимось; коло повноважень певної особи, організації.

Сформульовані вище поняття узагальнюють функціональну сутність понять «компетентність» і «компетенція», які можна використовувати як в науці, так і на практиці шкільної освіти. Ці узагальнені поняття дають можливість конкретизувати термін «компетентнісний вимір», витокami якого можуть служити набуті компетенції учнів – як ключові показники їх особистісного зростання.

Поняттям «компетентнісний вимір» у контексті теми статті розкривається комплексний метод визначення рівнів вивчення змін, що супроводжують розвиток, зрілість особистості – від початку й до кінця навчання учня в школі.

Компетентнісний виміром виявляються здібності (загальні й спеціальні), індивідуальні властивості, психологічні особливості пізнавального ставлення учнів до навчання, власного «Я», до соціального оточення (ровесників, дорослих людей та природи тощо).

Учнівська молодь – це не прості особистості. Зростання кожної з них вимірюється індивідуальним комплексом методичного інструментарію, яким користуються вчителі щоденно у навчальній діяльності. При цьому вчитель не лише уміє переконливо спілкуватися з учнями. Вчителю необхідно уміти переконливо мотивувати дії учнів, пояснювати правила поведінки, оцінювати знання, показувати ілюстративний матеріал, захоплювати їх увагу, мислення тощо. Цими всіма прийомами вчитель користується у роботі з учнями. При цьому, щоб забезпечити пізнавальний інтерес учнів до знань, до самостійності пошуків нової наукової інформації вчителю необхідно поєднувати ілюстративний тип навчання з методологічним типом навчання. Такі типи навчання доповнюють один одного новими параметрами діяльності учнів і вчителя. Умови інтегрованого навчання спрямовують учнів на виділення ключових проблем навчального змісту. Ефективність такого навчання забезпечують наступні параметри:

- детальний аналіз важливої для науки й практики проблеми, що розкривається в змісті конкретної теми навчального процесу;

- правила пошуку інформації в Інтернеті, що пов'язана з вивченням певного розділу;

- складання глосарію, інформаційних доповнень до навчального змісту й особливої уваги у розробці умов методологічного навчання приділено розробкам учнями тез, складання конспектів, анотацій, формулювання запитань для самоконтролю засвоєного;

- розробка схем, таблиць, за допомогою яких розробляються технології використання знань на практиці.

Вітчизняною наукою виявлено три напрями особистісного зростання учнівської молоді:

- пошук ролі і місця власного «Я» в соціумі (початкова школа);
- самостійність у виборі міжособових стосунків (основна школа);
- самоствердження «Я - майбутнього» (профільна школа старшокласників).

Особистісне зростання учнівської молоді діагностично відстежується за допомогою змін, що з ними відбуваються.

Запитуюмо. В чому виявляється наукова і практична сутність виміру особистісного зростання учнівської молоді? Чому до показників виміру віднесено компетентність?

Науковими дослідженнями показано сутність змін та роль їх впливів на поведінку та діяльність учнів в навчанні. Встановлено, що зміни у поведінці впливають на ставлення учнів до знань, до самих себе, до ровесників, до близького соціального оточення. Зміни у навчальній діяльності впливають на самооцінку і є основою для виникнення емоційних переживань «успіху» чи «невдачі». У подальшому навчанні переживання успіху супроводжується самоповагою, викликає почуття впевненості у виборі успішної діяльності. Невдача у діяльності викликає негативне ставлення до навчання, знань в цілому. Під впливом невдач в учнів зникає пізнавальна активність.

Таким чином, спостереження з боку вчителя за змінами в поведінці та діяльності учнів на всіх етапах їх навчання мають бути компетентнісними.

Компетентність є показником зростання професіоналізму вчителя, його здатності до зміцнення розуміння навчальних вимог та правил поведінки у школі.

Запитуюємо. В яких параметрах діяльності і поведінки учнів відбуваються впливові зміни. У схемі 2 подано окремі параметри, в яких відбуваються зміни особистісного зростання, описуються компетентності вчителя, що сприяють їх виявленню та виміру.

Схема 2.

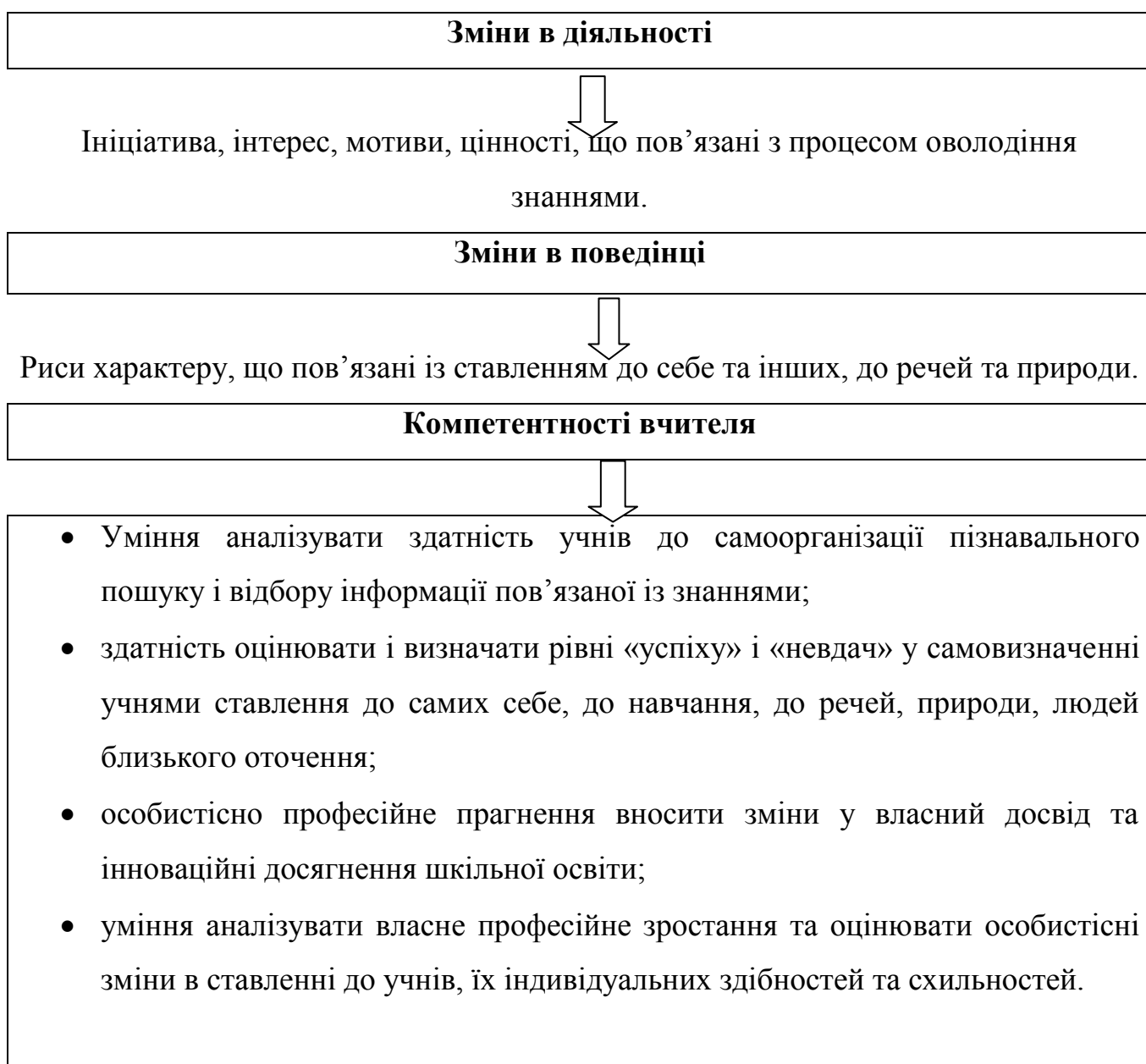

Схема 2. Параметри компетентнісного виміру особистісного зростання учнів.

Таким чином, параметрами інтегрованого та методологічного типу навчання створюється науково-дослідницький простір, завдяки якому формується усвідомлене пізнавальне ставлення учнів до знань, до способів використання інтелектуального потенціалу. Впровадження в практику навчання компетентнісного виміру особистісного зростання учнів сприяє підвищенню рівня професіоналізму вчителів. Показниками підвищення рівнів професіоналізму можуть вважатися особистісно-професійні компетенції та удосконалені особистісні якості вчителів. Нижче описано компетенції, що необхідні вчителю для спостереження за змінами виміру особистісного зростання учнів шкіл.

Компетенції вчителів:

- володіння методами організації дослідницького процесу учнів, діагностичним інструментарієм контролю діяльності учіння – виявами самостійності навчання учнів;
- уміння дотримуватися об'єктивності в самооцінюванні (*вимір: особистісно-професійний*);
- особистісні якості: рішучість, ризик у виконанні професійних обов'язків;
- здатність адекватно реагувати на протиріччя, труднощі, неузгодженості, що неочікувано виникають в ситуаціях навчально-виховного процесу;
- навички в дотриманні принципу «не моя ідея – не апробуй» (*вимір: особистісно-професійний*);
- особистісні якості: здатність до саморозвитку, гнучкість і нестандартність в поведінці і вимогах; самоаналіз змін в процесі навчання, що пов'язані з використанням інновацій.

Цінність змін, що з'являються у діяльності учнів та вчителів, обґрунтовуються їх умінням користуватися новим для них інтегрованим типом навчання.

Назвемо найбільш популярні комплекти методів інтегрованого навчання: метод проблем; метод конкретних ситуацій; метод ділової гри.

У методі проблем ключова роль відводиться характеру відтворення пошуку, висуненню гіпотез, їх обґрунтуванню і перевірці, оцінці отриманих результатів. Завдяки проблемному методу вчитель може моделювати зміст навчального матеріалу, вносити зміни в організацію пізнавальної діяльності учнів.

Метод конкретних ситуацій полягає в проблемному викладі знань з подальшою організацією самостійної пізнавальної діяльності учнів.

Ігровий метод полягає у використанні ігрових ситуацій в навчальній діяльності, самостійність учнів в моделюванні структур діяльності учіння.

Таким чином, компетентнісному виміру в особистісному зростанні піддаються наступні компетенції учнів:

- здатність легко прискорювати дії і переходити від одного стану до іншого (*фізичний вимір*);
- уміння планувати, систематично і якісно виконувати дії, пов'язані із власною проблемою (*когнітивно-інтелектуальний вимір*);
- глибокі знання в області практичного застосування (*когнітивний вимір*);
- уміння визначати способи формулювання рішення пізнавально-дослідницької задачі (*когнітивно-вольовий вимір*);
- володіння власною позицією (*вимір ставлення до себе*);
- формулювання висновків і прогнозування успішних результатів у навчанні (*вимір ставлення до навчання*);
- уміння визнавати неочікувані ідеї, що прогнозуються іншими – ровесниками чи дорослими (*вимір ставлення до інших*);
- здатність бути вимогливим до себе (*вимір ставлення до себе*);
- уміння самостійно підтримувати власну працездатність, активну комунікабельність (*вимір до себе*);
- навички креативного мислення при самооцінюванні досягнень (*виміри: когнітивний та ставлення до себе*).